

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

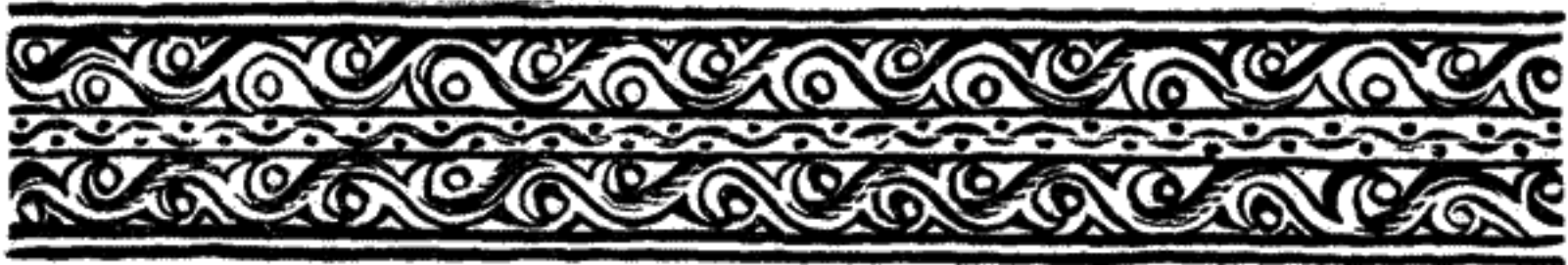
ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1953



ΕΚΔΟΣΗ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1953



Ο "ΔΩΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΥΦΤΟΥ,"

(*Ο Β' τόμος τῆς μελέτης: «Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Ἐποχὴ του» — Συνέχεια ι').*)

«Ἄστραψε φῶς καὶ γνώρισεν ὁ νιὸς τὸν ἑαυτοῦ». Ὁ καταπληκτικὸς αὐτὸς στίχος τοῦ Σολωμοῦ ὑψώνεται σάν μετόπη ἐπιβλητικὴ στὴν εἴσοδο τοῦ ΕΝΑΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ποῦ τιτλοφορεῖται «Τὸ Βιολί». Διαισθάνεται ὁ ἀναγνώστης ὅτι κάποιοι πέπλοι θὰ σχισθοῦν, κάποια παραπετάσματα τῆς ψυχῆς θὰ παραμερισθοῦν καὶ κάποιες ρωγμὲς τῆς συνείδησης, ποῦ ἄφιναν στοὺς προηγούμενους Λόγους νὰ διαφανῇ ἡ ἀχτίνα μιᾶς μύχιας πίστεως, πρόκειται τῶρα ν' ἀποκαλύψουν τὸ μυστικὸ τῆς ὑπαρξῆς τοῦ ὠργισμένου Γύφτου. Ἀρχίζει μήπως ἡ πορεία πρὸς τὴν αὐτεπίγνωση; Κι ὅλα τ' ἄλλα, οἱ προηγούμενες ἀγωνίες τῆς ψυχῆς, τὰ ἀναπόκριτα ρωτήματα ποῦ ταλαιπώρησαν τὸν Δουλευτὴ καὶ τὸν ζητιάνο τῆς Ἀγάπης, ποῦ ὠργισαν τὸν νεκροθάφτη τῶν Θεῶν καὶ τῶν Ἀρχαίων, μέθυσαν μὲ μεθύσι χολῆς τὸν πανηγυριστὴ τῆς Κακάβας, ὅλα τοῦτα ἦσαν κινήματα τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς ἀσύδοτα κι ἀπειθάρχητα στὸ νόημα τοῦ ἑαυτοῦ του, ἦσαν ξεχειλίσματα πόθων καὶ θυμῶν ποῦ ἀνάβρυζαν ἀπὸ τὴν ταραχὴ τοῦ λογισμοῦ; Καὶ ποῖο νὰ ἦταν αὐτὸ τὸ φῶς ποῦ ἀστραψε ξαφνικὰ μέσα στὰ ἔγκατα τοῦ εἶναι του καὶ φώτισε μὲ πάλλευκη λάμψη τὸ νόημα τῆς ὑπαρξῆς του; Ρωτήματα καὶ ἀγωνίες τοῦ ἀναγνώστη ποῦ παρακολούθησε τὸν ἥρωα στὴν ἐφιαλτικὴ πορεία τῆς ἀρνήσεως ὄλων τῶν γνώριμων ἀξιών τοῦ βίου καὶ ποῦ περιμένει στὸ τέρμα τοῦ ἐπίπονου τούτου δρόμου κάποια θέση οἰκοδομητικὴ γιὰ ν' ἀναπαυτῇ ἡ ψυχὴ του καὶ ν' ἀνασάνῃ ἡ συνείδησή του ποῦ ἔμεινε μετέωρη μέσα στὸν κυκεῶνα τῶν γκρεμισμένων εἰδώλων.

Μὰ τὴν ἴδια ταραχὴ φαίνεται νὰ δοκιμάζει κι ὁ ἴδιος ὁ Γύφτος. Νύχτα μέρα—λέει, ἀρχινώντας πάλι τὴ βιογραφία τῆς ψυχῆς του—νύχτα μέρα ὁ λογισμὸς φουρτούνιαζε μέσα του. Εἶναι στιγμὲς ποῦ ὁ ἄνθρωπος σκύβει στὸν ἑαυτό του καὶ ἐπιχειρεῖ τὸν ἀπολογισμὸ τῶν πεπραγμένων καὶ τῶν ὀνείρων. Δύσκολες στιγμὲς, κρίσιμες ὄρες ποῦ ὁ ἑαυτὸς μας ὑψώνεται αἰνίγμα καὶ πρόβλημα ὅταν προβληθῇ στὸ κάτοπτρο τῆς ὁμαδικῆς ψυχῆς. Καὶ τραχὺς πάντα ὁ δρόμος πρὸς τὴν αὐτογνωσία γιὰ

τὶ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ θέσουμε σὲ δοκιμασία σκληρὴ τὸ ἀπόθεμα τῆς πίστεως πρὸς τὸν ἑαυτό μας μὲ τὴν πείρα ποῦ συγκομίσαμε ἀπὸ τὴν τριβὴ μὲ τὸν ὑπόλοιπο κόσμο. Ὁ Γύφτος βρίσκεται σὲ τοῦτο τὸ διλημματικὸ σταυροδρόμι τῆς συνείδησής του. Ἡ ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὸν κόσμο πρέπει νὰ δικαιωθῇ μέσα του μὲ τὴν ἐδραιωμένη πεποίθηση τῆς ὑπεροχῆς του, ἀλλοιῶς θὰ πρέπει νὰ φιλήσῃ ὅ,τι ἔφτυσε καὶ νὰ δεχτῇ ὅ,τι καταράστηκε στὸν οἶστρο τῆς ἀνταρσίας του πρὸς τὰ παραδομένα καὶ τὰ σεβαστά. Ὑπάρχουν δυὸ εἶδη θάρρους γιὰ τὸν ἀνώτερον ἄνθρωπο: Τὸ νὰ μένει μόνος, πιστεύοντας στὸ ἰδανικὸ ποῦ πολεμᾷ τὸ ἀσυνείδητο πλήθος, καὶ τὸ νὰ ἀνέχεται τοὺς πολλοὺς προσπαθώντας νὰ ὑψώσῃ στὴν περιωπὴ τοῦ ἰδανικοῦ του τὴν ἀσυνείδητη μάζα. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις ἀπαιτοῦνται πράξεις ἡρωισμοῦ γιὰτὶ προϋποθέτουν στάση ἀγωνιστικὴ. Τὸ συχνότερο στοὺς καιροὺς μας εἶναι τὸ νὰ μένει κανεὶς μόνος ἀπὸ ἀρνήση συμμετοχῆς στοὺς ἀγῶνες τοῦ πλήθους ἢ κι ἀπὸ ἀδιαφορία στοὺς ἀγῶνες αὐτοῦς, ἢ τὸ νὰ πηγαίνει μὲ τοὺς πολλοὺς ὅταν τὸ ἰδανικὸ τῶν πολλῶν εἶναι βολικώτερο γιὰ τὸ ἀτομικὸ του χουζοῦρι. Κάτι ἀνάλογο συνέβαινε στὴν ἐποχὴ τοῦ Παλαμᾶ. Ὁ ὀδοστρωτῆρας τῆς μικροπολιτικῆς, ἰσοπεδώνοντας κάθε ἀτομικὴ πρωτοβουλία καὶ θέληση, ὑψωνε σὲ ἰδανικὸ ζωῆς τὴν ἀδιαφορία καὶ τὴν ἀνεμελιά, παραλύοντας ὅλες τὶς δραστηρικὲς δυνατότητες τοῦ ἀτόμου γιὰ τὴν ἀνύψωση τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐθνικῆς ζωῆς καὶ κωνιορτοποιώντας, κάτω ἀπὸ τὸ καταθλιπτικὸ βᾶρος τῆς νωθρῆς παράδοσης, τὴν προσωπικότητα. Ἄν ἡ Νορβηγία, στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰάψεν, χρειαζόταν ἓνα Μπράντ γιὰ νὰ ἀνάψῃ πυρκαγιά¹ στὶς τοτινὲς συνειδήσεις, ἡ Ἑλλάδα στὴν ἐποχὴ τοῦ Παλαμᾶ χρειαζόταν ἓναν Γύφτο γιὰ νὰ πυρώσῃ τὸ σβυστὸ καμίνι τῆς ψυχῆς τῆς. Καὶ ὁ Μπράντ καὶ ὁ Γύφτος ὑπῆρξαν δυὸ προφήτες γιὰ τὴν ἐποχὴ τους. Μὰ ἐνῶ ὁ Μπράντ, μὲ σταθεροποιημένους μέσα του τὶς ἠθικὲς ἀξίες

1. Μ π ρ ἄ ν τ, στὰ νορβηγικὰ σημαίνει: δαυλός.

τῆς νέας ζωῆς ποῦ ἤθελε νὰ ἀναστήσει, ἤξερε τὸ στόχο του, ὁ Γύφτος ἀναζητοῦσε ἀκόμη τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Ἀνάμεσα κι ἀπὸ τοὺς δεξιότερους παροξυσμοὺς τῆς ἀρνήσεώς του, θαμποφαίνεται ἡ τραγικὴ γκριμάτσα τῆς ἀμφιβολίας. Γι' αὐτὸ «νύχτα μέρα φουρτούνιαζε μέσα του ὁ λογισμὸς...» Καὶ ὁ λογισμὸς του τέτοιος ἦταν:

Γύφτο οἱ ἀλλόφυλοι μὲ κράζουν
κ' οἱ γύφτοι ἀλλόφυλο μὲ λένε,
κ' οἱ δουλευτάδες ἀκαμάτη,
καὶ οἱ σπλαχνικὲς καρδιὲς μὲ κλαῖνε
κ' οἱ χαροκόποι δὲ μὲ θέλουν,
καὶ μ' εἶπαν οἱ γεροὶ σακάτη,
παλιάτσο μὲ εἶπε κι ὁ σακάτης
κ' οἱ ὄνειροπλέχτες μὲ κοιτάζουν
πάντα μὲ ξαφνισμένο μάτι,
σάν ὄνειρο ἀπρεπο καὶ ξένο,
καθὼς διαβαίνω,
καὶ τὰ στοιχεῖα καταφρονᾶνε
τὴ σάρκα μου καὶ τὰ στοιχεῖα
μὲ τρέμουν οἱ ἄνθρωποι, καὶ κάνω,
καὶ νὰ σταυροκοπιένται κάνω
τὸν ἄθεο καὶ τὸ χριστιανό.

Οἱ παραπάνω στίχοι ὑποβάλλουν τὸ αἶσθημα τῆς ἀποξένωσης τοῦ Γύφτου ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς ἄλλης ἐξωτερικῆς ζωῆς. Ὁ Γύφτος ζεῖ μόνο μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του. Μιὰ πύρινη ζώνη δυσπιστίας τὸν περιβάλλει φράζοντας κάθε ἀλλότρια ἐπαφὴ μαζύ του. Γιὰ τοὺς ἀλλόφυλους εἶναι ὁ Γύφτος, μὰ γιὰ τὴ φυλὴ του εἶναι ὁ ἀλλόφυλος γιατί οὔτε τῆς φυλῆς του τοὺς πόθους ἐκφράζει. Στὸ «Πανηγύρι τῆς Κακάβας» εἶδαμε πὼς ἔμεινε κι ἀπὸ τοὺς δικούς του ἀκατανόητος. Κάτι ἐνοιώσαν, κάπως μισόνοιωσαν ν' ἀγγίξει τὴν ψυχὴ τους τὸ κήρυγμα τοῦ Γύφτου, ἀλλὰ τὸ πέταγμα τῆς δικῆς του ψυχῆς δὲν εἶχαν φτερὰ γιὰ νὰ τὸ ἀκολουθήσουν. Σακάτης γιὰ τοὺς γερούς, παλιάτσος γιὰ τοὺς σακάτες, ἀδιανόητο ὄνειρο γιὰ τοὺς ὄνειροπλέχτες, ἄθεος γιὰ τοὺς χριστιανούς καὶ ἀλλόκοτος θρησκός γιὰ τοὺς ἄθεους. Δαίμονας εἶναι γιὰ τοὺς ἄνθρωπους καὶ γιὰ τοὺς δαιμόνους ἄνθρωπος μὲ σάρκα καὶ μὲ ὀστά, ζυμωμένος δηλαδή ἀπὸ τὸν πηλὸ τῆς γήινης ζωῆς. Καὶ ὁ Γύφτος φτάνει νὰ καταριέται τώρα τὸν ἑαυτό του ποῦ εἶναι μόνος. Νοιώθει τὴν φαρμακερὴ πίκρα τῆς ὑπαρξῆς τους. νὰ τοῦ μολεύει καὶ νὰ τοῦ σακάτευει τὴ συνείδηση. Χίλια πούλια κι ἂν κελαϊδᾶνε στὰ κλαδιά του, ὁ κόρμος του εἶναι κούφιος καὶ μέσα του στήσανε κονάκι φρῦνοι, μαμούδια, σερπετά. Τὸ σάρακι τῆς δυσπιστίας τοῦ ἔξω κόσμου γιὰ τὸν ἑαυτό του φώλιασε μέσα του καὶ τὸν κατατρώει. Στὴν ὄψη του εἶναι ὁ οὐρανὸς καὶ στὸ βυθὸ του ἡ κόλαση. Νοιώθει πὼς εἶν' ὀλότρελα ἀνωφέλευτος. Καὶ ἡ ἐπίγνωση τῆς ἀ-

χρηστίας του δὲν τὸν γεμίζει ἀγέρωχη περηφάνεια ὅπως στὸν Δεύτερο Λόγο, στὸν «Δουλευτή». Θλιβεται στὰ μύχια του γιατί δὲν εἶναι κανενὸς τὸ ἀποκοῦμπι καὶ σκέπη δὲν εἶναι κανενός. Ὑψώνεται στὴ μέση τοῦ δρόμου μπόδισμα καὶ σκιάχτρο... Ἔτσι, σιγὰ σιγὰ ὁ Γύφτος νοιώθει νὰ ὑψώνεται μέσα του ἐπιταχτικὸ, κυρίαρχο, ἀδυσώπητο τὸ κοινωνικὸ Χρέος. Αὐτὸ ποῦ περιφρόνησε σ' ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του, γιατί σ' ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του πίστεψε πὼς ἡ ὑπεροχὴ του ἦταν ἀρκετὴ ἀσπίδα γιὰ νὰ προφυλάξει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὸ ἀγελαῖο πλήθος. Συναισθάνεται ξαφνικὰ τὸ κενὸ τῆς ὑπαρξῆς του, τὸ κουφάρι τοῦ κορμιοῦ του. Θλιβερός δεσμώτης τῆς μοναξιάς του καλεῖ τὸ θάνατο, αὐτὸς ὁ τρισελεύτερος τῆς ζωῆς...

τί ἀργεῖς, ὦ πέλεκα, τί ἀργεῖς;
Δὲν εἶμαι δέντρο, εἶμαι κουφάρι,
εἶμαι ἡ μονιὰ τοῦ σάπιου, ἡ τρύπα
τοῦ γλυστεροῦ, χτύπα με, χτύπα,
τί ἀργεῖς, ὦ πέλεκα, τί ἀργεῖς;

«Πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται...» Ὁ Γύφτος φτάνει δηλαδή σιγὰ σιγὰ στὴν ἀντίληψη τῆς κοινωνικῆς ὠφελιμότητος. Ἐχει τὴν αἴσθησι πὼς ἡ ἀπομόνωσή του δὲν διαφέρει καὶ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία. Γι' αὐτὸ, καθὼς εἶδαμε, ἐπικαλεῖται τὸ θάνατο.

Κ' ἐκεῖ ποῦ τέτοιοι λογισμοὶ
τὸ νοῦ μου ἐμένει φουρτούνιαζαν,
μιὰν ἀπριλιάτικην αὐγὴ
στὸ βαθυπράσινο λαγκάδι,
σὲ μιὰ σπηλιά καταμπροστά,
κάτι ἀγναντεύω κατὰ γῆς...

Ἦταν ἓνα βιολί. Κληρονομιά τοῦ Γέρου τ' ἀσκητευτῆ καὶ τῶβρε στὴν ἔρμη τὴ σπηλιά του καταμπροστά. Ὁ Πέτρος Βλαστός ἀναρωτιέται ἂν ὁ γέρος αὐτὸς ἀσκητευτῆς ποῦ μὲ τοὺς βράχους, μὲ τ' ἀγρίμια καὶ μὲ τὰ στοιχεῖα...

Ζοῦσε, καὶ ὄλος μιὰ μελέτη,
μιὰ γαλήνη, ἓνας ρυθμὸς
στὸ πλευρό του παραστάτης
πάντα ἓνας αἰτός...

δὲν ἦταν ὁ Ζαρατούστρας; Πὼς νὰ μὴν ἦταν; Ὁλόκληρος ὁ «Δωδεκάλογος» εἶναι ἓνα παιδί τοῦ Ζαρατούστρα, ἓνα γνήσιο τέκνο τοῦ νιτσεικοῦ ὑπερατομισμοῦ ποῦ ὁ Ποιητῆς ἀκολουθεῖ πιστὰ, τουλάχιστο ὡς τὸ σημεῖο ποῦ ὁ δεύτερος ἀσπάζεται τὸ κήρυγμα τοῦ πρώτου πὼς «νεκροὶ εἶν' ὄλοι οἱ θεοὶ καὶ μόνος ὁ ὑπεράνθρωπος—τὸ ἀνώτερο ἄτομο—πρέπει νὰ ζήσει». Ἀκόμη καὶ στὸν προηγούμενο Λόγο, ἡ βαθμιαία ἔκπτωση τῆς «παραδαρμένης ψυχῆς» καὶ ἡ συνεχῆς ἀναβίωσή της σὲ κατώτερες μορφές ζωῆς, ὡσότου καὶ πάλιν ἀρχίσῃ ἡ ἀνύψωσή της σὲ ψηλότερα στρώματα—ἐλπίδα

λύτρωσης—εἶναι μιὰ ὠχρὴ ὑπόμνηση τῆς νιτσεικῆς θεωρίας περὶ τῆς «αἰώνιας ἐπιστροφῆς» ἢ τῆς ἀνακυκλήσεως τῆς ζωῆς (παλιγγενεσίας, κατὰ τὸν ἑλληνικώτερο, λογικώτερο καὶ ὀρθότερον ὄρο)¹.

Ὁ Γύφτος ποῦ ὡς τὴν ὥρα δὲν προσηλώθηκε σὲ κανέναν ἄνθρωπο, δὲ λάτρευε κανένα θεό, δὲν λικνίστηκε ἀπὸ καμμιά πίστη, δὲν γοητεύθηκε ἀπὸ καμμιά ἀξία, μένει ἐκστατικός ἐμπρὸς στὸ δράμα τῆς μελέτης, τῆς γαλήνης, καὶ τοῦ ρυθμοῦ ποῦ τὸ πραγματώνει στὴ σύνθεση μιᾶς προσωπικότητας ἰδανικῆς. Διαισθάνεται πὼς ὁ ἐρημίτης γέρος ἀγγίσε μὲ τὸ δικό του δράμα τὸ πλήρες, τὸ ἄρτιο. Ὁ Γέρος μὲ τὸν αἰτὸ στὸ πλάϊ του — τὸ φεῖδι λείπει μὰ τὸ ἀντικαθιστοῦν «τ' ἀγρίμια» — ἡ ἐρημικὴ σπηλιά, ἡ μοναξιά τῶν κορφοβουνιῶν, ἡ ἀπόλυτη αὐτοσυγκέντρωση καὶ ὁ θεσπέσιος λόγος, ἡ ποίηση ποῦ συμβολίζει τὸ βιολί, ὑπενθυμίζουν τὸν νιτσεικὸν ἐρημίτη. Ὁ Γύφτος αἰσθάνεται ἀπέναντι τοῦ τύπου αὐτοῦ ἀληθινὴ κατάνυξη. Οἱ στίχοι ποῦ τὸν περιγράφουν ὑποβάλλουν τὴ μαγεῖα τῆς προσωπικότητος.

Τὸν ἀγνάντευες καὶ τέτοια
σοῦ ξυπνοῦσε συλλογῆ.
—Μὴν ὑπάρχουν; μὴ δὲν εἶναι
δνειρα κ' οἱ Θεοί;
Κι ὅ,τι κι ἂν ἦσουν, τοῦρκος, γύφτος,
ἅγιος, ἥρωας, ληστής,
ἔκανες νὰ γονατίσης,
νὰ προσευχηθῆς.

Στὴν καρδιά τοῦ Γύφτου θάλλει τώρα ἓνα συναίσθημα: ὁ σεβασμός. Βρέθηκε μπροστὰ σὲ μιὰν Ἀξία ποῦ συνταιριάζεται μὲ τοὺς πόθους τῆς ψυχῆς του. Ζήτησε κι αὐτὸς νὰ καταχτήσῃ τὸ νόημα τοῦ Κόσμου. Μὰ τὸ αἶτημά του ἦταν ἓνας ἀσταμάτητος κι' ἀπεγνωσμένος ἀγώνας. Ρύθμιζε τὴ ζωὴ του μὲ τὸν πόλεμο κατὰ τῶν παλιῶν ἀξιῶν θέλοντας νὰ ὑψώσῃ τὸ νέο ἰδανικὸ τῆς ζωῆς. Γιατὶ ὁ Γύφτος, τύπος διονυσιακός, εἶναι δεμένος μὲ ἀκατάλυ-

1. Ὁ Συκουτρῆς ἀναφέρει τὴν πλατωνικὴ θεωρία τῆς μετεμψύχωσης (δ. π. σελ. 500). Ἐγὼ νομίζω πὼς ὁ Ποιητὴς ἔχει περισσότερο ὅπ' ὅση του τὴ νιτσεικὴ θεωρία τῆς «αἰώνιας ἐπιστροφῆς». (Στοὺς «Πεζοὺς Δρόμους» Α' § 82, μᾶς κάνει σχετικὴ νύξη: «Παίρνω τὴν πρωτοτυπότερην ἰδέαν τοῦ καιροῦ μας ποῦ σκορπίστηκε παντοῦ ὅπου στοχαστικός κι' ἀστραφεὶ καὶ βρόντησε παντοῦ ὅπου νόηση καὶ καρδιά τῶρα τελευταία. Τὴν ἰδέαν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Νίτσε: τοῦ πάντοτινοῦ γυρισμοῦ τῶν πάντων. Ὁ Höfting μᾶς λέει πὼς ἡ ἰδέα εἶταν τῶν Πυθαγορικῶν καὶ τῶν Στωϊκῶν...») Ἄλλωστε, ἂν ἔπρεπε νὰ δεχτοῦμε τὴ γνώμη τοῦ Συκουτρῆ γιὰ τὴ διαδοχικὴ ἐναρ୍କωση τῆς ψυχῆς σὲ ὀλοένα καὶ χειρότερα στρώματα θάπρεπε μᾶλλον νὰ σκέφθομε τὸν Ἐμπεδοκλῆ ποῦ δίδασκε—ὅπως μεταδίδει ὁ Διογένης Λαέρτιος: «καὶ τὴν ψυχὴν παντοῖα εἶδη ζώων καὶ φυτῶν ἐνδύεσθαι· φησὶ γῆν ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμεν κούρος τε κόρη τε θάμνος τ' οἰωνός τε καὶ ἔξαλος ἔλλοπος ἰχθύς.» (Diels, Frgm., Ἐμπεδ., Β. Κ α θ α ρ μ ο ἰ 117. (208, 9) ἀλλὰ καὶ τὴν ἰνδικὴν φιλοσοφίαν ποῦ ὁ Ποιητὴς, καθὼς εἶναι γνωστό, μελετοῦσε κι' ἀπ' ὅπου ἐπήγασαν οἱ νεώτερες ἰδέες γιὰ τὴν ἀνακύκλωση τῆς ζωῆς.

τοὺς δεσμοὺς μὲ τὴ ζωὴ. Ἄν στάθηκε ἀντάρτης στοὺς νόμους καὶ στίς ἐπιταγὰς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς εἶναι γιὰτὶ ἔβλεπε πὼς μέσα στὰ πλαίσιά τους δὲ χωροῦσε ὁ τρισελεύτερος βίος. Ἄν ἀνακατώθηκε μὲ τοὺς ἀνθρώπους ἦταν γιὰ νὰ τοὺς διδάξῃ νὰ μισοῦν τὰ περασμένα γιὰ νὰ ἀτενίσουν στ' αὐριανά, ἀφοῦ τὸ παρὸν τους ἦταν ἀνεπανόρθωτα μολεμένο ἀπὸ τὸ χτέος. Ὁ Γύφτος, τύπος κοινωνικός στὴν οὐσία του, δὲν τὰ ταιριάζει μὲ τὴ συντροφιά γιὰτὶ θέλει τὴ συντροφιά λεύτερη ἀπὸ τίς συνήθειες καὶ τὰ ἰδανικὰ ποῦ τὴν κρατοῦν σκλαβωμένα σὲ μιὰν ἀβίωτη ζωὴ. Ὁ Γύφτος ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους, γι' αὐτὸ ὀλοένα βρίσκεται σὲ συντυχία μαζύ τους. Κι ὁ Ζαρατούστρας κατέβηκε ἀπὸ τὸ βουνό του καὶ ἦρθε στοὺς ἀνθρώπους γιὰτὶ τοὺς ἀγαποῦσε. Δὲν ἀκολούθησε τὴ συμβουλή τοῦ γέρο ἐρημίτη ποῦ ζοῦσε μοναξιασμένος στὴ σπηλιά του γιὰτὶ ἀγαποῦσε τὸ Θεὸ παραπάνω ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. «Μὴν τοὺς δίνεις τίποτα, τοῦ λέει ὁ ἅγιος. Κι' ἂν πάλι θέλεις κάτι νὰ τοὺς δώσης, μὴ τοὺς δώσης περισσότερο ἀπὸ μιὰν ἐλεημοσύνη. Καὶ τούτην ἄσε πρῶτα νὰ σοῦ τὴ ζητιανέψουν...» Μὰ ὁ Ζαρατούστρας δὲν ἦτανε τόσο φτωχός γιὰ νὰ δίνει μονάχα ἐλεημοσύνες. Θέλει νὰ τοὺς δώσῃ τὴ σοφία καὶ τὴν ἀρετὴ του ποῦ ἀποταμίεψε στὴ σπηλιά του, ψηλά στὸ βουνό, πλάι στὸν αἰτὸ καὶ τὸ φεῖδι του. Ἦταν γιὰτὶ ὁ Ζαρατούστρας ἤξερε πὼς πέθανε ὁ Θεὸς καὶ στὴ θέση του ἔπρεπε ν' ἀναστηθῆ ὁ ἄνθρωπος. Καὶ κατέβηκε στοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Γύφτος δὲ μοιάζει μὲ τὸν ἐρημίτη ποῦ ἔπαιζε στὸ ὑπερκόσμιο ἀκροατήριον τῶν χιμαιρῶν του τὸ παναρμόνιο βιολί. Γιατὶ τοῦτο τὸ βιολί δὲν ἔμοιαζε μὲ τ' ἄλλα τὰ βιολιά. Ἄμοιαστο καὶ ξένο ποῦ σὰν ριγοῦσε κάτω ἀπὸ τὰ γέρικα δάχτυλά του «ἀντιλαλοῦσε τὸ λαγκάδι ἀπὸ θεῖα μουσικὴ σὰ νὰ σμίγανε τῆς πλάσης οἱ λογιῆς κρουνοί». Ὁ γέρος ἀσκητῆς ἔφτασε σὲ μιὰ ταύτιση μὲ τὴ φύση κι ὀλοένα ἀνέβαινε πρὸς κάποιον ὑπερκόσμιο φῶς, ἐνῶ ἡ πλάση γύρω, ἓνα στόμα, μιὰ καρδιά, μολογοῦσε τὸν ἐξαισιο στοχασμό του. Ὁ Γύφτος νοιώθει μιὰν ἀνάγκη ἀδάμαστη καὶ μύχια νὰ εἶναι κάτι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνεργῆς μοναξιάς κι ὅταν ἀκόμα ἡ μοναξιά τούτη πληρώνει τὸ κενὸ τῆς ὑπαρξῆς. Δὲν εἶναι ἀπὸ κείνους ποῦ ἀκίνητοῦν στὴ θεώρηση τοῦ κόσμου καὶ δικαιώνοντας τὴν ἀρμονία τοῦ σύμπαντος ταυτίζονται μαζύ της μὲ τὴ γαλήνη τῆς ψυχῆς τους. Ὁ Γύφτος θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του πολίτη τῆς ἰδανικῆς πολιτείας τοῦ αἰθριο. Καὶ νοιώθει τὴν ὑποχρέωση νὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς οικοδόμους της. Γι' αὐτὸ τὸ βιολί στὰ χέρια τοῦ Γύφτου παίρνει σημασία καὶ ἐνδιαφέρον ὀλοτέλα διαφορετικὸ ἀπ' ὅ,τι εἶχε στὰ χέρια τοῦ γέρο ἐρημίτη. Ὁ λόγος τοῦ ἀσκητῆ ἦτανε

λόγος ἀδρανῆς. Γιατί ἦταν ἀφιλοκερδῆς. Ἔμενε ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχή τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Ὅμως ὁ ἴδιος λόγος στὸ στόμα τοῦ Γύφτου παίρνει ὀλίγελα νέο περιεχόμενο καὶ προεκτάσεις ἀπροσμέτρητες. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ πρῶτοι τόνοι τοῦ νέου τραγουδιοῦ τοῦ Γύφτου εἶναι μιὰ παρότρυνση οἰκοδομητικῆς δράσης:

Χτύπα, δοξάρι μου, καὶ χτίζει
ὁ κόσμος γίνεται ἀπὸ μένα
μέσα στὰ χέρια μου τὰ δυό.
Ἦ γέννα, ὦ γέννα.
Ὁ λόγος μῆτε, τὸ τραγούδι
μῆτε, ἀναβρύσματα ἀπὸ τὸ στόμα.
Βιολί μου, ὑπάρχεις ἐαυτὸ μόνο,
καὶ μιὰ εἶν' ἡ γλώσσα, κι' ὁ ἦχος σου εἶναι,
κ' ἕνας ὁ πλάστης, καὶ εἰμ' ἐγώ,
ὁ λόγος ποὺ θαυματουργεῖ
κι ὁ λόγος εἶναι ἡ μουσική!

«Μουσικὴν ποιεῖ»—γράφει στὸν Πρόλογό του ὁ Παλαμάς. Οἱ ἀρχαῖοι μεστῶνανε ἀπὸ νόημα τὴ λέξη μουσική. Μουσικὴ γι' αὐτοὺς καὶ ἡ ποίηση, μουσικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία, ἡ μέγιστη μουσικὴ. Μουσικὴ καὶ κάθε τι ποὺ σύμμετρα καὶ καλόρρυθμα μορφώνει τὴ ζωὴ καὶ τὴν τέχνη μουσικὴ κάθε παιδεία τῆς ψυχῆς... Ἡ ψυχὴ τοῦ γύφτου εἶναι μουσικὴ καὶ τὸ γνῶρισμα τοῦτο πρέπει νὰ τὸ νοήσουμε ὅπως διόλου μὲ τὸ νεώτερο νόημα, αἰσθηματικὸ καὶ ἀόριστα καὶ ἀνήσυχτα ἰδεολογικὸ καὶ ἀπέραντο¹. Τὰ λόγια τοῦτα τοῦ Παλαμά εἶναι ἀπὸ ἄλλη ἀφορμὴ εἰπωμένα. Ὡστόσο, μᾶς φωτίζουν τὴν ἔννοια τῶν στίχων αὐτῶν ποὺ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν, κατὰ κάποιον τρόπο, καὶ σὰν εἰσαγωγὴ τοῦ οἰκοδομητικοῦ ἢ τουλάχιστον τοῦ ἀναστρωτικοῦ τῶν Ἀξιῶν ἔργου τοῦ Γύφτου. Ὁ Ποιητὴς πιστεύει ἀπόλυτα στὴν ἐξυψωτικὴν ἐνέργεια τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ποίησης εἰδικώτερα. Χρησιμοποιῶ τὴ λέξη ἐνέργεια στὴν κυριολεκτικὴ τῆς σημασία. Ὁ ποιητικὸς, ὁ μουσικὸς λόγος, εἶναι λόγος ἐνεργός· εἶναι Πράξη. Γιατί εἶναι πρῶτα πρῶτα παρόρμηση ψυχῆς, ὀργάνωση τῶν συναισθημάτων, ἐντατικοποίηση τῆς δραστηρικῆς βούλησης. Ὁ ποιητὴς, εἶναι ἀλήθεια, σταματᾷ περισσότερο στὴν ὀργάνωση τοῦ ψυχικοῦ ρυθμοῦ ποὺ ἐκφράζεται σὰν παιδεία ψυχῆς. Γι' αὐτὸ βλέπει στὴν προέκταση τοῦ μουσικοῦ συναισθήματος τὸ ἀνήσυχο καὶ ἀόριστο ἐκεῖνο ἰδεολογικὸ ὑπόστρωμα ποὺ μὲ τὴ βοήθεια τῆς μουσικῆς ἀνεβαίνει στὴν ἐπιφάνεια καὶ γίνεται ἀπὸ ἰδέα καὶ ρεμβαστικὴ θεώρηση, Πράξη. Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι διόλου ποιητικὸς ἐνθουσιασμός οἱ στίχοι ποὺ ὑψώνουν τὸ βιολί—τὴν ποίηση, ἢ μᾶλλον τὴν ποίηση τῆς μουσικῆς—σὲ ρυθμοποιὸ τοῦ κόσμου, ἀκολουθώντας, βέβαια, καὶ σὲ τοῦτο τὴν

1. Πρόλογος, σελ. 20 (β' ἐκδ.).

τσεϊκὴ καὶ βαγνερικὴ θεωρία γιὰ τὴν κοσμοπλαστικὴ δύναμη τῆς μουσικῆς.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ πὼς ὅταν ὁ Γύφτος κυριεύθηκε ἀπὸ τὴν ἱερὴ μανία τῆς μουσικῆς, ἐνοιῶσε μέσα του ξαναγεννημένα ὅλα τὰ θαμένα διονυσιακά του ἐνστικτα. Δὲν συνοφρυώνεται πιά μέσα στὴν ψυχὴ του ὁ ψυχρὸς λογικευτὴς, δὲν κρούει τὴν φρόνιμη λύρα του ὁ Ἀπόλλωνας. Ὁ διθύραμβος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ὀργιάζει μέσα του, κ' ἕνας κρυμμένος Διόνυσος, μεθυσμένος ἀπὸ τὸν ρυθμὸ καὶ τὸ τραγούδι, φρικτὰ σύγκομος μὲ χυμοὺς ζωῆς ἀπὸ τίς ρίζες ὡς τὴν κορφή. Πρὶν ἔβλεπε τὸν ἑαυτὸ του κούφιο δέντρο μὲ δροσιὰ μονάχα στὴν κορφή καὶ στὴ ρίζα του φαρμάκι. Εἶναι γιὰ τὸ φουρτούνιαζε μέσα του ὁ λογισμὸς. Τώρα τὸ πικρὸ ἐκεῖνο συναίσθημα τοῦ διχασμοῦ ἔχει κατακλυσθῆ ἀπὸ τὸ νέο συναίσθημα τῆς διονυσιακῆς ὀρμῆς. Τώρα...

Κι ἂν εἶμαι δέντρο, εἰμ' ἕνα δέντρο
ἀπὸ χορδὴ καὶ μουσικὴ,
καὶ τίποτ' ἄλλο· κ' ἕνας ἦχος
καὶ μιὰ πνοή κ' ἕνα τραγούδι
μέσα μου ζῆ.

Ἦ γνώμη, ὦ ἔγνοια, ὦ λογισμέ,
σὰς ἔστρωσα νὰ κοιμηθῆτε
κι ἀξέπνητα μέσα σ' ἐμέ·
μιὰ στάχτη μέσα μου γενῆτε·
ἡ ἔγνοια, ἡ γνώμη, ὁ λογισμὸς,
κόσμος νεκρός.

Μά, καθὼς εἰπώθηκε πρὶν, ὁ Γύφτος εἶναι φύση ἀγωνιστικὴ. Τὸ βιολί τοῦ ἐρημίτη, ὄργανο, στὰ χέρια ἐκείνου ὑπερκόσμιας ἀρμονίας, ρυθμοῦ ἐξωκοσμικοῦ, ποὺ ἀνάδευε μὲσ' ἀπὸ τὰ βάθη τῶν ρεμβαστικῶν στοχασμῶν ἤχους ἀπόκοσμοι καὶ θείους, ποὺ μεταρσίωναν τὴν ἱερὴ γαλήνη σὲ διανοητικὴν ἔκσταση, στὰ χέρια τοῦ Γύφτου γίνεται ὄργανο ποὺ πάλλεται ἀπὸ ἀγῶνα ψυχῆς. Θαρρεῖς πὼς ὁ Γύφτος ἀγωνίζεται τραχειά ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸ ἀμοιαστο μὲ τ' ἄλλα βιολί μιὰ πρωτάκουστη καὶ πρωτοδόνηστη ἀρμονία. Οἱ στίχοι ποὺ ἀκολουθοῦν φανερώνουν τὸν ἀγῶνα τοῦτον:

Καὶ ρίξου, σὰ σπαθί, δοξάρι
πρὸς τὴν τετράδιπλη χορδὴ
καὶ χτύπα τὴν καὶ σπάραξέ τὴν
ἢ ἀρμονία νὰ γεννηθῆ
Γιατί κι ὁ κόσμος ὁ βαθύς
γεννιέται πάντα ἀπόνα πάλαιμα
σὰ δοξαριῶ μὲ μιὰ χορδὴ
κι ὅ,τι εἶν' ὠραῖο κι ὅ,τι μεγάλο
στέκει ἐδῶ πέρα
μέσα στὴ λύσσα ἐνός πολέμου
δουλεύεται, κ' ἔχει πατέρα
τὸ νικητή.

Ὁ Γύφτος δὲν τρέφει αὐταπάτες γιὰ τὴν πορεία τῶν ἀνθρώπων πεπρωμένων. Γνωρίζει πὼς ἡ διαλεχτικὴ κίνησι βρι-

σκεται στη βάση κάθε εξέλιξης και κάθε κοινωνικής μορφής. Γνωρίζει ακόμα πως η αρμονία είναι το αποτέλεσμα ενός λυσαλέου αγώνα των αντιθετικών δυνάμεων, είναι μια πρόσκαιρη ισορροπία που γίνεται αρχή μιας άλλης διαπάλης. Το ωραίο και το μεγάλο που προκύπτουν από τον αγώνα είναι οι αισθητικές μορφές της νέκρης της ισχυρότερης δύναμης στο άενσο αντιπάλασμα των αντιφατικών ροπών. Γι αυτό ξέρει ο Γύφτος πως η μουσική του βιολιού του, ο ρυθμοποιός λόγος του, δεν είναι προωρισμένος να γίνη νομοθέτης τάξης και ομορφιάς χωρίς αγώνα και μάχη με τα στοιχεία που συγκροτούσαν την προηγούμενη ισορροπία, το προγενέστερο ιδεώδες του ωραίου που έρχόταν να γκρεμίση.

Μά η μουσική του δεν είναι έξω και πέραν του κόσμου τούτου. Είναι, αντίθετα, μια σύνθεση των βιώσιμων αξιών του καιρού του και του γένους του. ‘Ο Γύφτος είναι τώρα περιεκτικός τύπος όλων των μουσικών της φυλής του. Προσπάθησε να περικλείση στην ψυχή του όλους τους διάσπαρτους ρυθμούς που θά μπορούσαν να συνθέσουν την ένότητα της αρμονίας.

και καθώς κόβεις από δω
και καθώς κόβεις από κεί
τη χλόη, το φύλλο, τον άνθος
και ταιριαστά κι απ’ όλα πλέκεις
μέγα σφιχτόδετο στεφάνι
δόξα της τέχνης του άνθοπλέχτη
Έτσι απ’ τους γύρω μου τους ήχους
κι απ’ τα τραγούδια της φυλής
έπλεξε’ άπάνου στο βιολί μου
τη μουσική μου
και σαν έμένα άλλος κανείς.

‘Από τους διάσπαρτους ρυθμούς και ήχους αυτός θά συνθέση την αρμονία. Οι ρυθμοί και οι ήχοι μπορεί να είναι ξένοι αλλά η αρμονία θά είναι πράξη δική του. Οι ήχοι είναι για τον καθένα, μά η αρμονία είναι δώρημα του δημιουργού, όπως το μέγα σφιχτόδετο στεφάνι από τη χλόη, το φύλλο, τον άνθος, είναι δόξα της τέχνης του ‘Ανθοπλέχτη. ‘Από τα ίδια υλικά μπορεί ο ένας να φτιάξει μια καλύβα κι ο άλλος ένα παλάτι. ‘Έτσι κι ο Γύφτος απ’ τα τραγούδια της φυλής του έπλεξε άπάνου στο βιολί του τη μουσική του. ‘Από τις σκόρπιες συνειδήσεις έφτασε στη μία, στην άκεραιωμένη συνείδηση. ‘Ομως ο κόσμος δεν είναι συνηθισμένος στις συνθέσεις των άρετών απ’ όπου βγαίνει ο κανόνας της ιδεώδους ζωής. Βρίσκει περισσότερη άνεση και χαρά στα μισά, τα δειλά, τα σκόρπια και τα άπλερα, γιατί το σύνθετο ιδανικό προϋποθέτει αυστηρή άσκηση ψυχής. Στο λειψό και το άτέλειωτο βρίσκεται η εύκολία και ο μικρότερος αγώνας’ στο άρτιο και το τελειω-

μένο, το πλήρες, βρίσκεται ο δρθιος Νόμος. Θυμίζει κάπως έδω ο ήρωας του Παλαμά, και με τους στίχους που ακολουθούν, τον άτεγκτο νόμο του Μπράντ: ‘Όλα ή τίποτα! Αυτό περίπου ζητεί ο Γύφτος από τη φυλή του και τη συνείδηση της φυλής του: Το «δλα ή τίποτα»! Και στον άτεγκτο νόμο, το πλήθος, το μαθημένο στη ρουτίνα και στο ευχάριστο ψέμα της ρουτίνας, είναι περισσότερο διατεθειμένο να αντισταθί παρά να ένωτισθί.

Το βιολί του Γύφτου, το προφητικό βιολί,—γιατί δεν πρέπει να λησμονούμε πως η μουσική του είναι αντίλαλος των μυστικών ρυθμών που κλειούσε στην ψυχή του ο γέρος έρημίτης, ρυθμών που τώρα ξυπνούσαν στον έξω κόσμο,—παίζει σκοπούς άνθισμένους από τη χλωρασιά μιας νέας ζωής όνειρευτής. Και ανταριάζεται το πλήθος κι άγριεύει από θυμό—γυναίκες, άντρες, νέοι και γέροι. (‘Ένα όλοκληρο έθνος, νωθρό και όκνό, έξοικειωμένο στη γνώριμη μουσική που τόνιζαν από τους έξωστες, «του άδειου λόγου οι τροπαιούχοι», θύμωσε κ’ επαναστατούσε και χυνότανε στους δρόμους κ’ έχυνε μαζύ το αίμα του, υπερασπίζοντας άθλια και παλιωμένα ιδανικά, και πετροβολούσε τους λίγους φωτισμένους δρόμους που το καλούσανε ν’ άκούση την καινούργια μουσική. Κι όχι μόνο γυναίκες και γέροι, τά πιό συντηρητικά σε κάθε παλιά κοινωνία στοιχεία, μά και άντρες και τό χειρότερο, νέοι... Τό άνθισμα της γενιάς στις αρχές του αιώνα δεν πρωτοστάτησε στις γνωστές αξιοθρήνητες σκηνές και ή τότε πανεπιστημιακή νεολαία δεν ήταν ο σημαφόρος της πιό τυφλής αντίδρασης στα νέα ιδανικά που έρχονταν με πρωτόβλαστηνή άνθηση να προσημάνουν μιάν άληθινή άνοιξη στον τόπο.)

Μά δε θά λυγίση μπροστά στους θυμούς και στις αντιδράσεις ο βιολιτζής Γύφτος.

. το χέρι
μέ το δοξάρι άρματωμένο
περνούσε κ’ έκαιε και πετούσε
κ’ έδερνε σύντριβε κι άνάσταινε
κ’ έπλαθε κ’ έφεγγε και βλάσταινε
μέσ’ την τετράδιπλη χορδή
τ’ άυλο λουλουδι το γαλάζιο
κ’ είταν άκέρια εκεί ή ψυχή μου
κ’ είταν άκέρια εκεί ή φυλή.

‘Έχει την ψυχική παρηγοριά και την ένδομυχη ίκανοποίηση πως στη μουσική του βιολιού του ταυτίζεται η άκεραιωμένη συνείδησή του με την άκεραιωμένη έννοια της φυλής του. Γι αυτό αντικρύζει με ψυχραιμία και με αυτοπεποίθηση τη μάχη των δικών του. Τόν πετροβολούνε και τόν κράζουνε προδότη—προδότες σ’ όλους τους καιρούς χαρακτηρίσθηκαν όσοι πρόδωσαν άληθινά τις βαλτωμένες συνήθειες

καί τις ναρκωμένες θελήσεις καί ζήτησαν ἀπό τὸ ἔθνος τους τὴν ἐνέργεια καί τὴ δράση σ' ἐπίπεδα διαφορετικά ἀπὸ τὰ καθιερωμένα καί τὰ πεπατημένα. Ὁ Γύφτος βρίσκεται καί πάλι σ' ἀπόσταση ἀπὸ τὸ πλῆθος μὰ γνωρίζει πὼς ἡ διάστασή του αὐτὴ τὴ φορά εἶναι παροδική. Ἡ συμφιλίωση θὰ γίνῃ ἀφευκτα ὄχι μὲ τὴ συγκαιρινὴ ἀλλὰ μὲ τὴ γενιὰ ποὺ ἀνατέλλει. Νοιώθει καί βλέπει τοὺς δεσμούς τῆς ἐπικοινωνίας του μαζύ της γιατί παρατηρεῖ τὰ παιδιά μὲ τὰ μάτια ποὺ ἀπληστά ρωτᾶν, αὐτὰ τὰ «κλειστά λουλούδια τῆς πρωτόβγαλτης αὐγῆς», νὰ φεγγοβολοῦν ἀπὸ χαρὰ στὸ ἄκουσμα τοῦ ἀφωρεσμένου του βιολιοῦ καί νὰ γεμίζουν τὴν ἐρημιὰ του. Ἦταν «σὰ νὰ τοῦ ἔστελνε ἀπὸ βάθη καιροῦ μελλόμενου φιλιά, μὲ τὰ τρισεύγενα παιδιά ἢ φυλῆ». Ὁ Ἔνατος Λόγος τελειώνει μ' ἕναν τρυφερώτατον ὕμνο ποὺ ἀνακαλεῖ στὴ μνήμη μερικές ἀπὸ τίς πα-

(Συνεχίζεται)

θητικώτερες στροφές τοῦ Τάφου, πρὸς τὰ παιδιά, τὴ «χαμοανθιομένη χλῶρη, τῶν μαννάδων τοὺς οὐρανοὺς» ποὺ μοιάζουνε σὰν νᾶναι πάντα πιὸ σιμὰ στὴ γῆ. Μαζύ τους ὁ Γύφτος νοιώθει νὰ γίνεται ὁ ἴδιος ἀγνότερος, πλουσιώτερος, καθαρώτερος. Δὲν ἔφτασε κὰν νὰ νοιώσῃ πίκρα στὴν ψυχὴ του γιὰ τὴν ἀκατανοησιὰ τῶν ἄλλων, τῶν ὁμηλικῶν του, τῶν ἀνθρώπων τῆς φυλῆς του. Καταλαβαίνει πὼς ὁ σπόρος τοῦ τραγουδιοῦ του σπέρνεται σὲ γόνιμη, σὲ πλούσια γῆ, κι ἀναρωτιέται χωρὶς νὰ περιμένει τὴν ἀπόκριση, γιατί τὴ γνωρίζει ἀπὸ πρὶν:

γιατί κάποτε καί πότε
πιὸ ἀσφαλτα κι ἀπ' τὸν τρανὸ
σεῖς τ' ἀκοῦτε τὸ πανώριο
καί τὸ παναρμονικό;

Ἔτσι ὁ Γύφτος ἔδεσε τοὺς δεσμούς του μὲ τὸν κόσμον—τὸν αὐριανό...

ΑΙΜ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ

SOUND EFFECT

*Βῆμα μοναχικὸ μὲς στὸ λιθόστρωτο
Καί στὰ βαθειὰ τοῦ δρόμου ἕνα φανάρι
Ἄργὸ τὸ βῆμα, σκεφτικὸ, μονότονο
Γιὰ χρόνια μὲς στὴ νύχτα ὄλο μακραίνει.*

*Πότε στὸ Harlem, πότε στὸ Quartier Latin
Πότε στοὺς μαύρους δρόμους τοῦ Λονδίνου,
Πάντα τὸ ἴδιο βῆμα στὸ λιθόστρωτο
Καί στὰ βαθειὰ τοῦ δρόμου τὸ φανάρι.*

*Γιὰ χρόνια τὸν ἀκούω νὰ πορεύεται
Στὴν ἄδεια νύχτα δῶθε ἀπ' τὸ φανάρι
Μπρὸς του γυαλίζει τὸ ὑγρὸ λιθόστρωτο
Κι ὄλο σφυρίζει στὸ ρυθμὸ καί περπατάει.*

*Κανείς δὲν τὸ ματεῦει ποῦ πορεύεται
Μονάχα ἢ νύχτα δῶθε ἀπ' τὸ φανάρι
Νομίζεις κι ἔρχεται ἀπ' τὸ χάος τῆς νυχτιᾶς
Καί πάει πρὸς τὴ νύχτα τὴ μεγάλη.*

*Κινέζος εἶναι, Νέγρος ἢ Λευκός,
Τὸ βῆμα ἤχεῖ καί στὴ βροχὴ καί στὴν ὀμίχλη
Εἶτε στὸ Harlem, στὸ Παρίσι, στὸ West-*

[End]

Ἕνας ὁ κόσμος δῶθε ἀπ' τὸ φανάρι.

ΜΗΤΣΟΣ ΛΥΓΙΖΟΣ